

НАУКОВІ ПРАЦІ НАУКОВІ ПРАЦІ

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

ВИПУСК 46

Кам'янець-Подільський
«Аксиома»
2018

Рецензенти:

Н. В. Кондратенко, доктор філологічних наук, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені І. І. Мечнікова;

В. П. Мацько, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови і літератури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Друкується за ухвалою вченої ради

*Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 4 від 26.04.2018 р.)*

Міжнародна редакційна колегія:

С.Д. Абрамович, доктор філологічних наук, професор; **О.С. Волковинський**, доктор філологічних наук, професор; **О.В. Галайбіда**, кандидат філологічних наук, доцент; **В.О. Казимір**, кандидат філологічних наук, доцент; **О.В. Кеба**, доктор філологічних наук, професор (заступник відповідального редактора); **Б.О. Коваленко**, кандидат філологічних наук, доцент; **М.Г. Кудрявцев**, доктор філологічних наук, професор; **В.С. Кшевецький**, кандидат філологічних наук, доцент; **Аркадій Мажец**, доктор габілітований, професор Академії ім. Яна Длugoша в Ченстохові (Республіка Польща); **Ю.О. Маркітантов**, кандидат філологічних наук, професор (відповідальний секретар); **А.А. Марчишина**, кандидат філологічних наук, доцент; **Л.М. Марчук**, доктор філологічних наук, професор (відповідальний редактор); **Г.Й. Насмінчук**, кандидат філологічних наук, професор; **А.С. Попович**, кандидат філологічних наук, професор; **О.А. Рарицький**, кандидат філологічних наук, доцент; **П.Л. Шулик**, кандидат філологічних наук, професор; **Емілія Янігора**, доктор, доцент Католицького університету в Ружомберку (Словаччина).

Міжнародна наукова рада:

Уршуля Груца-Мьонсік, доктор наук педагогічних, ад'юнкт Жешівського університету (м. Жешів, Республіка Польща); **А.В. Жуков**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри російської мови Новгородського державного університету ім. Ярослава Мудрого (м. Великий Новгород, Російська Федерація); **Б.П. Іванюк**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри російської класичної літератури і теоретичного літературознавства Єлецького державного університету імені І. О. Буніна (м. Єлець, Російська Федерація); **Данута Кристина Мажец**, доктор габілітований, професор Академії ім. Яна Длugoша в Ченстохові (м. Ченстохов, Республіка Польща); **І.В. Остапенко**, доктор філологічних наук, професор кафедри міжмовних комунікацій та журналістики Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського (м. Сімферополь, Україна); **О.С. Силаєв**, доктор філологічних наук, професор кафедри російської та світової літератури Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди (м. Харків, Україна); **В.І. Силантьєва**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри зарубіжної літератури Одеського національного університету імені І. І. Мечнікова (м. Одеса, Україна); **Н.М. Сологуб**, доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту української мови НАН України (м. Київ, Україна); **О.О. Тараненко**, доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України (м. Київ, Україна); **Антон Фабіян**, доктор габілітований, професор університету Павла Йозефа Шафарика в Кошицях (м. Кошице, Словаччина).

НЗ4 Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. Випуск 46. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2018. – 220 с.

У збірнику наукових праць висвітлюються актуальні проблеми сучасного мовознавства, літературознавства, методики викладання філологічних дисциплін, представлено широкий спектр наукових розробок вітчизняних і закордонних дослідників.

Видання адресовано професійним філологам, докторантам і аспірантам, усім тим, хто цікавиться сучасним станом розвитку філології.

УДК 80: 001(045)

Тексти статей подаються в авторській редакції

Рік заснування – 1993. До 1999 р. – Збірник наукових праць
Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту. Серія філологічна

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України з філологічних наук
(Наказ Міністерства освіти і науки України № 820 від 11.07.2016 року)

Свідоцтво про державну реєстрацію засобу масової інформації
серія КВ No14660-3631ПР від 01.12.2008 р.

Збірник наукових праць «Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки» проіндексовано у міжнародних наукометричних базах:
Index Copernicus (IC), GOOGLE SCHOLAR

SCIENTIFIC PAPERS
SCIENTIFIC PAPERS

**OF KAMIANETS-PODILSKYI
NATIONAL IVAN OHIENKO
UNIVERSITY**

PHILOLOGICAL SCIENCES

ISSUE 46

Kamianets-Podilsky
«Aksioma»
2018

Reviewers:

N. V. Kondratenko, Doctor of Philology, Head of applied linguistics department of Odessa I. I. Mechnykov national University;

V. P. Matsko, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Ukrainian Language and Literature, Khmelnytsky Humanitarian Pedagogical Academy.

*The publication is approved by the decision of the Scientific Board
of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University
(protocol № 4 of 26.04.2018)*

International editorial board:

S.D. Abramovych, Doctor of Philology, Professor; **O.S. Volkovynskiy**, Doctor of Philology, Professor; **O.V. Halaibida**, Candidate of Philology, Associate Professor; **V.O. Kazymir**, Candidate of Philology, Associate Professor; **O.V. Keba**, Doctor of Philology, Professor (Deputy Editor-in-Chief); **B.O. Kovalenko**, Candidate of Philology, Associate Professor; **M.H. Kudriavtsev**, Doctor of Philology, Professor; **V.S. Kshevetskiy**, Candidate of Philology, Associate Professor; **Arkadiusz Marzec**, Doctor Habilitatus, Professor of the Jan Długosz University in Częstochowa (Poland); **Yu.O. Markitantov**, Candidate of Philology, Professor (Assistant Editor); **A.A. Marchyshyna**, Candidate of Philology, Associate Professor; **L.M. Marchuk**, Doctor of Philology, Professor (Editor-in-Chief); **H.I. Nasmynchuk**, Candidate of Philology, Professor; **A.S. Popovych**, Candidate of Philology, Professor; **O.A. Rarytskiy**, Candidate of Philology, Associate Professor; **P.L. Shulyk**, Candidate of Philology, Professor; **Emilia Yanihora**, Doctor, Associate Professor of the Catholic Ruzomberk University (Slovakia).

International Scientific Council:

Urszula Gruca-Miqsik, Doctor of Pedagogics, Junior Scientific Assistant in University of Rzeszów (Poland); **A.V. Zhukov**, Doctor of Philology, Professor, Head of Russian language department of Novhorod Yaroslav Mudryi state University (Velikiy Novgorod, Russian Federation); **B.P. Ivaniuk**, Doctor of Philology, Professor, Head of Russian classical literature and theoretical literary criticism department of Yelets I. O. Bunin state University (Yelets, Russian Federation); **Danuta Marzec**, Doctor Habilitatus, Professor of the Jan Długosz University in Częstochowa (Poland); **I.V. Ostapenko**, Doctor of Philology, Professor, Head of the department of Interlingual Communication and Journalism of the Tavria V.I. Vernadskiy national University (Simferopol, Ukraine); **V.I. Sylantieva**, Doctor of Philology, Professor, Head of foreign literature department of Odesa I. I. Mechnykov national University (Odesa, Ukraine); **N.M. Solohub**, Doctor of Philology, Professor, leading official of the Institute of the Ukrainian language at the National Academy of Science of Ukraine (Kyiv, Ukraine); **O.O. Taranenko**, Doctor of Philology, Professor, leading official of the O. O. Potebnia Institute of Linguistics at the National Academy of Science of Ukraine (Kyiv, Ukraine); **Anton Fabian**, Doctor Habilitatus, Professor of Pavlo Yozef Shafaryk University in Koshytse (Koshytse, Slovakia).

N34 **Scientific papers of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University: Philological Sciences. Issue 46.** – Kamianets-Podilsky: Aksioma, 2018. – 220 p.

This collection of scientific papers represents topical issues of modern linguistics, literary criticism, methods of teaching philological disciplines and a wide range of scientific studies made by local and foreign researchers.

The issue is addressed to professional philologists, graduate and doctorate students and all those interested in the state of the art of philology.

UDC 80: 001(045)

The texts of articles are given in authorial versions

Founded in 1993. Prior to 1999 published as

«The scientific papers of Kamianets-Podilsky State Pedagogical Institute. Philological series.»

The collection is put on the List of Ukrainian scientific professional editions in philological sciences (The Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 820 from 11.07.2016)

Certificate of state registration of the printed mass medium
KB № 14660-3631 IIP of 01.12.2008

The collection of research papers «Scientific papers of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University: Philological Sciences» is indexed in the following international scientometric databases:
Index Copernicus (IC), GOOGLE SCHOLAR

- кание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Н.В. Проценкова. – Благовещенск, 2008. – 20 с.
8. Стернин И.А. Контрастивная лингвистика. Проблемы теории и методики исследования / И.А. Стернин – М. : Восток-Запад, 2006. – 206 с.
 9. Харитонова Б. Национальная специфика семантики русского слова: дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук / Б.Харитонова. – Воронеж : Издательство Воронеж. ун-та, 1987. – 21 с.
 10. Чубур Т.А. Национальная специфика семантики наименований «отдыха» в русском и английском художественном тексте / Т.А. Чубур // Культура общения и ее формирование. – Воронеж: ВГУ, 2005. – Вып. 14. – С. 142–143.
 11. Le petit Larousse illustré / [direction éditoriale I. Jeuge-Maynard]. – P.: Cedex, 2007. – 1812 p.
 12. Longman Dictionary of Contemporary English / [editors Chris Fox, Rosalind Combley]. – New York: Pearson Education, 2014. – 2224 p.

Анотація. Стаття присвячена аналізу національних та інтернаціональних особливостей семантики суспільно-політичних інтерлексем в англійській, французькій та українській мовах. У роботі представлені відмінності лексико-семантичних варіантів полісемічних суспільно-політичних інтерлексем та наведені диференційні значення, які носять національний характер.

Ключові слова: національна специфіка семантики, полісеманти, диференційні (національно марковані) значення.

Summary. *Intercultural communication facilitates works' elaboration, which improves transfer adequacy of international semantic specificity of language elements.*

This article's aim is the analysis of national and international semantic specificities of social and political interlexemes in English, French and Ukrainian languages. The differences of lexical and semantic variants of polysemantic social and political interlexemes are introduced. Differential meanings with national character are given. 503 triads of interlexemes of explanatory dictionaries of mentioned languages were the exploring material.

National semantic specificity is a part of contrastive linguistics, which studies language phenomena by the way of comparison of two (rarely several) languages on synchronistic level.

National semantic specificity of lexeme in certain language is determined only by the way of comparison with lexeme in different language or rarely languages. Differences or common features in semantic elements of two or more comparable languages depend on deep-rooted traditions of certain country and on its social and political development.

National semantic specificity is a separate manifestation of national language specificity and indicates that national picture of the world of certain people is really unique. Interlexemes with many meanings show the composing of international and national specificities. Differential meanings affirm the absence of the same meaning in the other language or the absence of the lexical and semantic variant's equivalent. 19,4% of general quantity of studied interlexemes with multiple meanings contain differential meanings. Different lexical meanings of polysemantic interlexemes have national character. This fact is connected with a different level of social and political processes assimilation of one country into another.

Detailed linguistic research of national meanings in particular constriction or extension of lexical meaning of social and political polysemantic interlexemes are still perspective in English, French and Ukrainian languages.

Key words: *national semantic specificity, polysemants, differential (national marked) meanings.*

Отримано: 12.01.2018 р.

УДК 81+811.161.2

Н. В. Шульжук

ПРОБЛЕМИ ОПИСУ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У КОНТЕКСТІ КОГНІТИВНО-ДИСКУРСНОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ

У процесі щоденного спілкування членів будь-якого колективу визначальною є мовна комунікація, уявлення про яку більшість мовознавців пов'язує з діалогом, що й зумовлює актуальність дослідження проблем діалогічного мовлення. Суть діалогічної природи мови, сформульованої ще В. фон Гумбольдтом, полягає у тому, що застосування мови передбачає наявність того,

на кого спрямована комунікація. Відтак, як зауважує Л. Безугла, «всі тексти є функціонально діалогічними» [2, 9].

Міркування про діалогічність розмовного мовлення як функційного різновиду загальнонародної мови пов'язують з ім'ям Л. Щерби, який вважав, що характер безпосереднього живого обміну думками зумовлює виняткову поширеність діалогічних і відсутність монологічних форм. Прийнятнішою видається теза А. Нікольського, який таке розуміння діалогу вважає вузьким, оскільки «невимушена розповідь звичайно або продовжується висловленням співрозмовника, або викликає будь-які репліки співбесідника, тобто є складником того ж діалогу» [13, 17]. Інакше кажучи, в будь-якому стильовому і матеріальному вияві розмовне мовлення є діалогічним або монологічним, а «подекуди воно виступає як змішане, з перевагою елементів однієї форми над елементами іншої» [7, 20]. Діалог не закріплений за висловленнями тільки в рамках одного стилю або форми, але стиль і форма, безумовно, впливають на його структуру. Отже, цілком доцільно говорити про діалог розмовний (усномовний і писемний), науковий, публіцистичний, офіційно-діловий, художній і т. ін. Як бачимо, розмовність – поняття значно ширше, ніж діалогічність, однак воно є вужчим у стильовій проекції.

Що ж таке діалог? Л. Якубинський розглядає монолог та діалог як «форми мовного висловлення», «форми мовних взаємодій» [23]. «Формою реалізації висловлення» вважає діалог Г. Чумаков [21]. Психолог Г. Кучинський визначає діалог як «взаємодію суб'єктів за допомогою мови», «взаємодію властивих суб'єктам різних смислових позицій» [10, 19]. Наведені приклади свідчать, що визначення діалогу вчені переважно дають з розрахунком на «крайній випадок», який для діалогу пов'язують із «порівняно швидким обміном мовленням, коли кожен компонент обміну є реплікою і одна репліка великою мірою зумовлена іншою; обмін відбувається поза будь-яким попереднім обдумуванням» [23, 118–119]. Звичайно, подібні тлумачення діалогу не враховують, що фактично у мовленні такі «крайні випадки» не є типовими і що в межах діалогу можуть розвиватися монологічні елементи, а в межах монологу – діалогічні. І все ж уявлення про діалог як про найприроднішу форму мовлення дуже поширене з-поміж лінгвістів.

Вихід мовознавців за межі лінгвоцентризму зумовив формування нових поглядів на діалогічне мовлення.

Мета статті – здійснити аналіз проблем опису діалогічного мовлення у контексті когнітивно-дискурсивної лінгвістичної парадигми.

Посилений інтерес до діалогу виявився ще в 50-ті роки ХХ ст. (М. Борисова, Г. Валімова, Т. Винокур, М. Міліх, М. Михліна, Н. Шведова та ін.). З того часу проблеми діалогу інтенсивно розроблялися на матеріалі різних мов: російської (Н. Арутюнова, А. Візгіна, Р. Гельгардт, О. Земська, Г. Інфантова, І. Святогор, Г. Чумаков); німецької (В. Любопитнов, В. Девкін, Н. Желонкіна), англійської (В. Єжов, В. Максимов, В. Пономарчук, Л. Чахоян), французької (Г. Пенькова, В. Гак, М. Гаврильєв), іспанської (Г. Верба), словацької (Ж. Свобода) та ін. Діалогічне мовлення стало об'єктом вивчення дисертаційних досліджень (А. Балааян, О. Бровєєв, Н. Глаголев, Л. Гураль, С. Занько, Ц. Йотов, А. Нікольський, М. Орлова, І. Святогор, Ю. Скребнев та ін.).

Чималий досвід у вивченні діалогу має й українське мовознавство (Д. Баранник, І. Борисюк, А. Грищенко, П. Дудик, Г. Олійник, В. Рінберг та ін.). Аспекти вивчення діалогу в працях радянських лінгвістів 60–70-х рр. окреслила З. Валюсинська [3]. Напрями досліджень з усного мовлення в українському мовознавстві цього періоду визначив А. Грищенко [5].

У 80–90-ті роки проблеми діалогічного мовлення також представлені у дослідженнях українських та закордонних мовознавців (В. Абашина, Н. Буреніна, Г. Кучинський, В. Максимов, Г. Поліщук, А. Скшидло, А. Ваяхіна, С. Єрмоленко, Ж. Питиримова та ін.).

Оскільки в діалозі інформація передається відразу кількома каналами, то синкретизм мовлення зумовлює й різноаспектні характеристики діалогу. Так, зроблено спробу здійснити класифікацію типів діалогу на засадах різних критеріїв (композиційного, семантичного, композиційно-семантичного, комунікативного, жанрового, функційного та ін.).

За одиницю діалогу більшість лінгвістів визначила діалогічну єдність (Ж. Гузєєва, Л. Гураль, Г. Пенькова, В. Пономарчук, І. Святогор та ін.). В окремих дослідженнях натрапляємо на такі поняття, як «діалогічний комплекс», «питально-відповідна єдність», «діалогічна композиція закритого типу». Найтиповішим різновидом діалогічної єдності вчені визначають питально-відповідний комплекс, який докладно описаний у лінгвістичній літературі. За кількістю включених реплік та особливістю їх структурної організації діалогічні єдності прийнято диференціювати на двокомпонентні та багатокомпонентні. Найбільш дослідженими у мовознавстві є перші.

Найелементарнішою ланкою діалогу є взаємодія двох реплік. Класифікувати репліки за характером функційно-сюжетних ознак запропонували Д. Баранник і Г. Гай [1]. За структурною та комунікативною ознаками класифікує репліки діалогу Н. Несіна [12]. Об'єктом спеціальних

досліджень став такий тип реплік, як питальні (І. Борисюк, О. Кадомцев, П. Дудик, Л. Чахоян, Г. Беркаш, Ш. Балли, Т. Сергєєва).

Оскільки для більшості лінгвістів предметом дослідження в цій царині було і залишається висловлення як реалізація в потоці мовлення певної заданої абстрактної системи одиниць мови, то у фокусі дослідницької уваги були особливості синтаксичної організації діалогічної репліки (П. Дудик, О. Шаройко, Т. Винокур, А. Ваяхіна, Н. Глаголев, Г. Інфантова, Л. Чахоян, Н. Шведова, М. Михліна, І. Святогор, Л. Гураль, Г. Чумаков, І. Морозова, О. Ваяхіна, Н. Шульжук, Н. Щербачук та ін.).

Комунікативні параметри діалогічного мовлення представлені у працях А. Балаян, К. Саломатова, Г. Сергєєвої, Н. Теплицької, М. Шафіро.

Формування когнітивно-дискурсивної лінгвістичної парадигми, зорієнтованої «не лише на способи представлення знань у мові, а й на комунікативну компетенцію мовця й адресата, дискурсивні чинники вибору тієї чи іншої мовної форми маніфестації знань у тексті чи комунікації» [18, 18], стимулювало стрімкий розвиток таких галузей знань, як комунікативна лінгвістика, когнітивна лінгвістика, прагмалінгвістика, психолінгвістика, паралінгвістика, лінгвокультурологія, дискурсологія та ін. Домінанта антропоцентричного погляду на мову й мовлення визначила нові вектори досліджень діалогічного мовлення.

Праці учених з комунікативної лінгвістики зумовили вивчення такого поліфункційного феномена, як дискурс (О. Кубрякова, В. Карасик, В. Красних, Ф. Бацевич, О. Селіванова, К. Серажим, І. Шевченко, Є. Бондаренко, Л. Безугла, Н. Арутюнова та ін.). У лінгвістиці загальноприйнятого визначення цього поняття досі не існує. О. Романюк пропонує під дискурсом розуміти «інтерактивну комунікативну діяльність, яка регулюється стратегіями і тактиками через вербальні і невербальні засоби спілкування і характеризується соціокультурними, прагматично-ситуаційними, психологічними, віковими, гендерними і психічними показниками мовців» [17, 151].

У праці В. Карасика представлені три важливі характеристики дискурсу: одиниця мови, що перевищує за обсягом речення (формальна); використання мови в соціальному контексті (змістова); інтерактивна (тобто діалогічна) організація дискурсу [8, 189]. Остання з характеристик, очевидно, зумовила той факт, що сучасні дослідники діалогічного мовлення до наукового обігу ввели поняття «діалогічний дискурс», під яким розуміють «мисленнево-комунікативну мовленнєву діяльність комунікантів у широкому (ситуативно-комунікативному, соціокультурному, когнітивно-психологічному) контексті, зафіксовану діалогічним текстом» [2, 9].

Здобутки комунікативної лінгвістики уможливили виділення таких одиниць дискурсу, як мовленнєвий акт, дискурсивний хід, дискурсивний обмін, трансакція, мовленнєва подія, що «відбивають процесуальну структуру діалогічного дискурсу, рух інформації між комунікантами» [2, 11].

У структурі дискурсу О. Селіванова пропонує виділяти чотири рівні: формально-змістовий, інтерактивний, онтологічний та соціокультурний [18, 594]. Вважаємо, що ці рівні визначають пріоритетність досліджень діалогічного дискурсу.

Щодо формально-змістового рівня діалогічного дискурсу, який «враховує смислові площини породження й інтерпретації форм вербаліки та паравербаліки», то дослідники пропонують розрізняти розмовний і літературний (художній) діалог (дискурс). Розмовний здебільшого є діалогічним (на формальному рівні), тому поняттями «розмовне мовлення» й «діалогічне мовлення» нерідко послуговуються як тотожними [6, 9; 11, 8]. У зв'язку з цим дослідження розмовного дискурсу на матеріалі художньої літератури можна вважати дослідженням діалогічного дискурсу як на формальному, так і на функційному рівнях. Проте вчені по-різному ставляться до можливості студіювання спонтанного діалогічного мовлення за творами художньої літератури. Прихильниками такої ідеї є Р. Будагов, Н. Шведова, О. Сиротіна та ін. Ставлять під сумнів можливість такого студіювання О. Шаройко, О. Лаптева, Т. Винокур, О. Скшидло, Г. Інфантова, Г. Поліщук на тій підставі, що спонтанні діалоги мають закономірності як структурного, так і стилістичного плану. Переконані, що категоричність у цьому питанні не сприятиме результативності досліджень. Безумовно, художній діалог, ускладнений естетичними та виховними завданнями автора, не завжди абсолютно точно відтворює інтонацію, міміку та жести спонтанного діалогу, проте він повністю переймає «саму комунікативну ситуацію; загальні принципи ведення діалогічної теми; синтаксичну організацію реплік» [20, 549].

Врахування інтерактивного рівня структури дискурсу, що «опосередкує комунікативну взаємодію адресанта й адресата із закладеними в їхній свідомості мотивами, цілями, стратегічними програмами й інтерпретантами» [18, 594], дозволило Л. Безуглій на підставі аналізу праць таких дослідників, як В. Девкін [6], В. Лагутін [11], Л. Олексієнко [14] та ін., виділити комунікативні властивості діалогічного дискурсу: наявність мовця й адресата, комунікативних ролей;

можливість взаємного накладання ходів; тематична єдність; перевага спонтанного мовлення; шаблонність мовленнєвої взаємодії; імпліцитність мовного вираження; переважно усний спосіб здійснення; значна роль невербальних засобів; національна специфіка [2, 12]. Ці комунікативні властивості діалогічного дискурсу й зумовлюють специфіку вербалізації смислів у діалогічному тексті [4; 9; 11].

Онтологічний рівень структури дискурсу, сформований ситуацією спілкування, зумовив появу досліджень, в яких учені висловили думку про те, що дискурс будь-якого типу є функційно діалогічним за своєю природою [8, 228; 11, 6; 22, 28]. Так, І. Синиця, констатуєчи факт «зміщення акцентів з аналізу стилістичних властивостей мовних одиниць, які вивчалися без урахування екстралінгвістичних даних, до дослідження мовних і мовленнєвих засобів досягнення соціально значущих цілей спілкування, а також організації власне мовлення, дискурсу» [19, 55], переконливо доводить доцільність розгляду наукового тексту як функційно-стилістичної єдності, що передбачає вивчення його особливостей, зумовлених комунікативно-прагматичною природою та метою, що й визначає діалогічний характер наукового тексту. За такої інтерпретації наукового тексту терміни «діалогічність» та «комунікативність» є близькими за значенням. Робимо висновок: сьогодні актуально розрізняти вузьке розуміння діалогу (Н. Арутюнова Т. Винокур, О. Сиротіна, Г. Золотова, В. Лагутін та ін.) та широке, основи якого закладені у працях М. Бахтіна. Останнє нейтралізує традиційне протиставлення діалогу й монологу. Якщо у працях Л. Славгородської, присвячених проблемам діалогізації наукових текстів, представлено вузьке розуміння діалогу, то у працях І. Синиці, М. Кожині розуміння діалогічності наукового тексту ґрунтується на широкому тлумаченні діалогу, що інтерпретує текст як результат здійснення комунікативно-прагматичних намірів його адресанта. Така позиція вчених призвела до розмежування понять «діалог», «діалогізація», «діалогічність» (А. Нікольський, Л. Безугла, І. Синиця та ін.).

Беручи до уваги соціокультурний рівень структури дискурсу, що «залучає до комунікації соціальні та культурні параметри» [18, 594], та поділяючи позицію Л. Безуглої щодо двох вимірів діалогу (функційного (діалог – форма існування мови як суспільного явища) та формального (діалог – результат реалізації діалогічного дискурсу)), акцентуємо увагу ще на одному векторі його дослідження – міжкультурний діалог. У рамках антропоцентричної парадигми, яка орієнтує вчених на вивчення одиниць мови як «творчого продукту їхнього носія, етносоціуму, що породив мовний феномен як ключовий елемент національної культури» [16, 28], у мовознавчій галузі сформувалися два напрями – когнітивна лінгвістика й лінгвокультурологія. У контексті першого з'явилося чимало досліджень, які виокремлюють закономірності когнітивної суті тексту як структурної одиниці знакового коду мови (Ю. Степанов, А. Вежицька, І. Голубовська, В. Маслова, В. Карасик). Другий зорієнтований на вивчення репрезентації мовою фактів культури (праці М. Алефіренка, Ю. Апресяна, Н. Арутюнової, В. Жайворонка, М. Кочергана, В. Телії та ін.). Відтак у проблематику діалогу в його широкому розумінні вписуються поняття «акультурація» («процес засвоєння людиною чужої культури, адаптація до нових культурних умов із метою досягнення сумісності із соціокультурним середовищем» [18, 301]) та «культурний шок», який виникає на підставі «різкого розходження матеріальних і духовних культур двох народів, що супроводжується нерозумінням, неадекватною інтерпретацією» [15, 153]. Як бачимо, вивчення такої категорії, як ментальність, що дає змогу аналізувати національний характер людей в етнічному контексті, відкриває перспективи для вивчення проблем міжкультурного діалогу.

Таким чином, великий дослідницький матеріал, присвячений діалогу, свідчить про складність та багатоаспектність цього когнітивно-комунікативного феномена, оскільки діалог є формою мовного спілкування, сферою виявлення мовленнєвої діяльності людини і – ширше – формою існування мови як суспільного явища. Сучасна теорія діалогу різнобічна, її формують такі складники структури діалогічного дискурсу, як формально-змістовий, інтерактивний, онтологічний та соціокультурний.

Перспективу подальших наукових пошуків пов'язуємо із докладним вивченням прагматичних параметрів та структурної організації українського діалогічного мовлення як основи для глибоких висновків про динаміку національної мови та її функції в комунікації.

Список використаних джерел

1. Баранник Д. Х. Драматичний діалог: Питання мовної композиції / Д. Х. Гай, Г. М. Гай. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1961. – 156 с.
2. Безугла Л. Р. Діалог, діалогічний текст та діалогічний дискурс / Л. Р. Безугла // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2009. – № 867. Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – Вип. 60. – С. 7–14.
3. Валюсинская З. В. Вопросы изучения диалога в работах советских лингвистов / З. В. Валюсинская // Синтаксис текста. – М. : Наука, 1979. – С. 299–313.

4. Гетьман З. О. Інтенсифікатори як засоби діалогізації / З. О. Гетьман // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2005. – Вип. 18, кн. 1. – С. 94–97.
5. Грищенко А. П. Напрями досліджень з усного мовлення у сучасному мовознавстві / А. П. Грищенко // Мовознавство. – 1968. – №5. – С. 11–16.
6. Девкин В. Д. Диалог: немецкая разговорная речь в сопоставлении с русской / В. Д. Девкин. – М. : Высшая школа, 1981. – 160 с.
7. Дудик П. С. Діалогічність і монологічність розмовного мовлення / П. С. Дудик // Мовознавство. – 1972. – № 2. – С. 20–29.
8. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
9. Колокольцева Т. Н. Специфические коммуникативные единицы диалогической речи / Т. Н. Колокольцева. – Волгоград : Изд-во Волгоград. гос. ун-та, 2001. – 260 с.
10. Кучинский Г. М. Диалог и мышление / Г. М. Кучинский. – Минск : Изд-во Белорус. ун-та, 1983. – 190 с.
11. Лагутин В. И. Проблемы анализа художественного диалога (к прагмалингвистической теории драмы) / В. И. Лагутин. – Кишинев : Штиинца, 1991. – 97 с.
12. Несина Н. Г. К вопросу о структуре диалога в современном русском языке / Н. Г. Несина // Исследования и статьи по русскому языку. – Волгоград : Пед. ин-т. им. Серафимовича, 1972. – Вып. 3. – С. 60–70.
13. Никольский А. А. Очерки по синтаксису русской разговорной речи / А. А. Никольский. – Душанбе : Изд-во Таджикского ун-та, 1964. – 73 с.
14. Олексієнко Л. П. Прагматична характеристика та структурна організація англійського діалогу / Л. П. Олексієнко // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Іноземна філологія. – К., – 2001. – Вип. 31. – С. 25–28.
15. Попова З. Д. Очерки по когнитивной лингвистике / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2001. – 191 с.
16. Постовалова В. И. Лингвокультурология в свете антропологической парадигмы (к проблеме оснований и границ современной фразеологии) / В. И. Постовалова // Фразеология в контексте культуры. – М., 1999. – С. 28–37.
17. Романюк О. С. Дискурс як інтерактивна комунікативна діяльність / О. С. Романюк // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: філологія: зб. наук. пр. – Одеса : Фенікс, 2016. – № 24, т. 1. – С. 149–152.
18. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми: підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 710 с.
19. Синиця І. А. Діалогічність у науковому тексті / І. А. Синиця // Мовознавство. – 2004. – № 2–3. – С. 55–60.
20. Сучасна українська літературна мова: Стилїстика / за заг. ред. акад. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – 588 с.
21. Чумаков Г. М. Монолог и диалог // Научные записки Славянского пед. ин-та. Серия историко-филологическая. – Славянск, 1957.
22. Шевченко І. С. Дискурс як мисленнево-комунікативна діяльність / І. С. Шевченко, О. І. Морозова // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. – Х. : Константа, 2005. – С. 21–28.
23. Якубинский Л. П. О диалогической речи. Русская речь / Л. П. Якубинский // Труды фонетического института практического изучения языков: сб. статей под ред. Л. В. Щербы. – Петроград : Изд-во фонет. ин-та практич. изучения языков, 1923. – Вып. 1. – С. 96–195.

Анотація. У статті здійснено дослідження специфіки діалогічного мовлення як синкретичного явища. Проаналізовано історію різноаспектного вивчення діалогу в українському та зарубіжному мовознавстві. Відзначено, що домінанта антропоцентричного погляду на мову й мовлення визначила нові вектори досліджень діалогічного мовлення, тому різнобічну теорію діалогу сьогодні формують такі складники структури діалогічного дискурсу, як формально-змістовий, інтерактивний, онтологічний та соціокультурний. У контексті формально-змістового рівня діалогічного дискурсу дослідники пропонують розрізняти розмовний і художній діалог (дискурс). Автор наголошує на тому, що вчені по-різному ставляться до можливості студіювання спонтанного мовлення за творами художньої літератури. Врахування інтерактивного рівня структури дискурсу дозволило окремим дослідникам виокремити специфічні комунікативні властивості діалогічного дискурсу. Онтологічний рівень структури дискурсу зумовив появу досліджень, в яких учені висловлюють думку про те, що дискурс будь-якого типу є функційно діалогічним за своєю природою. Соціокультурний рівень структури дискурсу уможливив виокремлення такого вектора дослідження діалогічного дискурсу, як міжкультурний діалог. Потребу

докладного вивчення діалогічного мовлення автор статті пов'язує з тим, що воно дає наукову основу для глибоких висновків про структуру національних мов, про їх динаміку і функції в комунікації.

Ключові слова: діалог, діалогічність, діалогічний дискурс, діалогічне мовлення, антропоцентризм, когнітивно-дискурсивна лінгвістична парадигма.

Summary. *This article studies the peculiarities of dialogue speech as a syncretic phenomenon. The history of dialogue studying according to different aspects in Ukrainian and foreign linguistics is analyzed. The typology of dialogue unities is examined. The author of the article supports the linguists who following the principle of language nature dialogueness presented by W. von Humboldt consider all texts as functionally dialogic ones. As in the dialogue information is given with the help of several canals at once, speech syncretism causes different dialogue characteristics. According to this fact research of famous linguists were analyzed. The objects of their studying were the typology of dialogues basing on different criteria (compositional, semantic, compositional and semantic, communicative, genre, functional), structure of dialogue utterance, peculiarities of its syntactic organization, communicative points of dialogue speech.*

This article points out that dominating idea towards the anthropocentric point of view on language and speech determined new branches of research in the sphere of dialogue speech. Thus nowadays multifaceted theory of the dialogue is presented by such constituents of the dialogue discourse structure as formal and informative, interactive, ontological, social and cultural. In the context of formal and informative level of dialogue discourse that considers meaningful spheres of generating and interpretation of verbal and paraverbal forms the researchers suggest to distinguish out the colloquial and literary dialogue (discourse). The author stresses that scholars refers to the possibility of oral and colloquial speech studying according to the literary texts in different ways. That is because of the difference between spontaneous and literary dialogues, but in general clear border between colloquial speech and codified literary one is not presented. The author states that literary dialogue does not always reproduce the intonation, facial expressions, and gestures of spontaneous dialogue exactly. However, it completely intercepts communicative situation, general principles of dialogue topic conducting, syntactical organization of utterances, and individual characteristics of person's speech. Consideration of interactive level of discourse structure that intermediates communicative interaction of addresser and addressee with formed motives, aims, strategic programs in their consciousness gives the possibility for separate researchers to single out specific communicative qualities of dialogue discourse. The ontological level of discourse structure formed by the situation of communication causes appearance of research where the scholars outline the issue that discourse of any type is functionally dialogic towards its nature. According to this point the analysis of separate linguists' research is presented. These researchers consider dialogue in a wide sense and determine dialogic character of scientific text basing on its communicative focus. Social and cultural level of dialogue structure that engages social and cultural points to communication makes it possible to single out such line of dialogic discourse research as intercultural dialogue. The author explains the necessity of accurate studying of dialogue speech by the fact that it gives scientific base for detailed conclusions about the structure of national languages, its dynamics and functions in communication.

Key words: *dialogue, dialogueness, dialogic discourse, dialogue speech, anthropocentrism, cognitive and discursive linguistic paradigm.*

Отримано: 29.01.2018 р.

УДК 81'255.4=111=161.2=161.1

О. В. Дзера

ІДЕОЛОГІЧНІ ТА ТЕОЛОГІЧНІ КОРЕКТУРИ І ДЕВІАЦІЇ В ПЕРЕКЛАДАХ СВЯТОГО ПИСЬМА

У соціокультурній перекладознавчій парадигмі переклад розглядають як «культурну політичну практику, що конструє або критикує ідеологічно-проштамповані сутності для чужих культур, підтверджуючи або заперечуючи дискурсивні цінності та інституційні обмеження в культурі, що сприймає» (перекл. авт. – О. Д.) [38, 19].

На перший погляд, досить проблематично застосовувати цю теорію до перекладу Святого Письма, унікального й абсолютно істинного духовного послання. Проте історія біблійних пере-

З М І С Т

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

В. П. Біляцька Художньо-естетична парадигма роману у віршах «Мамай» Леоніда Горлача	5
М. В. Варданян Ментальний світ українця в перекладній літературі для дітей та юнацтва письменників української діаспори	12
Н. В. Вірич Інформаційна насиченість художньої деталі (на матеріалі творів В. Нестайка)	16
Л. М. Комарніцька Аксіологічні аспекти мотиву провини в літературно-художніх творах новітньої доби про Понтія Пілата	20
Л. П. Куца Збірка І. Франка «Semper tiro»: образ «іншого» у структурі авторської свідомості	25
С. О. Максимчук-Макаренко Талант і канони соціалістичного реалізму: до питання несумісності (на матеріалі кіносценарію О. Довженка «Прощай, Америко!»)	31
І. Набитович «Від болю серце скорчилось...»: Михайло Драй-Хмара у творчому дискурсі Григорія Костюка	34
В. Є. Панченко Дослідження Григорія Костюка «Сталінізм в Україні (генеза і наслідки)»: аналіз централізаторських більшовицьких практик	41
Л. І. Починок «Дорослі» проблеми дитячої літератури: до питання змісту і форми	44
О. А. Рарицький Поетика заголовка в художньо-документальному тексті шістдесятників	48
Ж. О. Янковська Фольклоризм роману з народних уст «Страж-гора» С. Пушика крізь призму одного героя	54

М О В О З Н А В С Т В О

І. С. Беркещук Назви осіб за родом діяльності: когнітивний аспект	62
Т. П. Белоусова Контекстные маркеры фразеологических универбов, омонимичных словам свободного употребления	65
Л. Ю. Бурківська, С. М. Григораши, Д. В. Бурківська Концепти «жінка» та «чоловік» у сучасному газетному дискурсі (на матеріалі тижневика «Репортер»)	69
Ю. С. Головащенко Лексико-семантична група у межах семантичного простору художнього тексту	73
О. Д. Данилович Обов'язковість вживання прикметників в іменній групі у художньому стилі	78
Ж. Domitrac Słownictwo kulinarne w gwarach ukraińskich	82
І. Б. Дулена Основні напрями дослідження педагогічної термінології	92

В. В. Желязкова	
Колороніми в текстах миколаївських поетів: лінгвосеміотичний вимір	96
В. О. Казимір	
Die Phraseologismen aus der Alltagssprache in der Werbung	100
С. О. Каленюк	
Лексико-семантична класифікація релігіогем у художньому дискурсі Ганни Король	106
Б. О. Коваленко	
Тексти східноpodільської говірки поч. ХХ ст. як основа дослідження її динаміки	110
Н. Д. Коваленко	
Фразеологізми з компонентами <i>сито</i> і <i>решето</i> в діалектному мовленні	114
Р. В. Козак	
Текст і дискурс як джерела спричинення експресивного синтаксису вставлених конструкцій	119
О. І. Коропецька	
Репрезентованість базових британських концептів у сучасному англомовному парентальному дискурсі	124
Т. А. Космеда, Г. Я. Намачинська	
Паремії-українізми російської мови як джерело фіксації лексичних і лексико-семантичних українізмів (на матеріалі тлумачного словника російської мови В. Даля).....	128
Ю. О. Маркітантов	
Земноводні та плазуни в українській фразеології	133
Л. Н. Марчук	
Позамовні чинники створення функційної та нефункційної надмірності засобів вираження на рівні складного багатокomпонентного речення в українській мові.....	137
О. В. Марчук	
Таксономія денотативного простору тематичної групи лексики «тваринний світ» у романі «Гаррі Поттер».....	141
О. М. Мозолук	
Суфіксальне словотворення старослов'янських прикметників	145
А. О. Огар	
Метафора як засіб актуалізації концепту <i>небо</i> в українській поезії	149
Т. Ф. Осіпова	
«Тъху, тьху, тьху, щоб не зурочити!», або прагматика вербалізаторів архаїчних невербаліки.....	153
Л. В. Поплавська, І. С. Беркещук	
Сучасна реклама: мовностилістичний аспект (на матеріалі газет Кам'яниччини)	157
Т. В. Рубанець	
Методика дослідження конверсії (на матеріалі англійської мови)	160
Т. М. Сукаленко, О. О. Позднякова	
Компетентність і компетенція – ключові поняття компетентнісного підходу в сучасній освіті.....	164
Н. П. Тимощук	
Експресивні та текстотвірні потенції дистантного розташування фразеологічних конститuentів в авторському художньому дискурсі.....	169
Н. В. Третяк	
Лексико-семантичні особливості усно-розмовної мови в газетно-публіцистичному дискурсі.....	171
І. А. Федькова, Н. Б. Ладияк	
Суфіксація як спосіб творення хореографічних термінів.....	175

Л. Д. Фенюк

Національна специфіка семантики інтерлексем
(на матеріалі англійської, французької та української мов)..... 178

Н. В. Шулъжук

Проблеми опису діалогічного мовлення у контексті когнітивно-дискурсної
лінгвістичної парадигми 181

О. В. Дзера

Ідеологічні та теологічні коректури і девіації в перекладах Святого Письма 186

МЕТОДИКА

Н. В. Коч

Дослідницький проект «Етнонаціональна ідентичність у контексті
міжкультурної комунікації» як ефективна навчальна технологія 193

А. А. Matiychak, I. S. Muradkhanyan, Zh. B. Cherska

Communicative competence formation in teaching foreign languages
to students-economists of management speciality (on the basis of English and German) 196

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

О. М. Колупаєва

Мовна специфіка наративної реклами (на матеріалі інтернет-видання «Bird in Flight») 200

РЕЦЕНЗІЇ

Г. Б. Вонсович

Національна пам'ять і колективна ідентичність 204

О. В. Кеба

Література VS музика 207

В. М. Ожоган

Семантичні та граматичні координати ознакових слів у сучасній українській
літературній мові 208

Відомості про авторів 211

Вимоги до змісту й технічного оформлення тексту статті 214

Scientific publication

Scientific papers of
Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohiienko University
Philological Sciences

Issue 46

Editor	<i>A. S. Pankova</i>
Computer version	<i>U. M. Zarytska</i>

«Aksioma» Publishing House,
30a, Uralska street, Kamianets-Podilskyi, 32300.
Tel/Fax: (03849) 3-90-06. E-mail: aksiomaprint@ukr.net.
Printed in the PE «Aksioma» printing house
Certificate GC JM2I808 of 26.05.2004

Наукове видання

Наукові праці
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
Філологічні науки

Випуск 46

Редактор *А. С. Панькова*
Комп'ютерне верстання *У. М. Зарицька*

Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 25,58.
Тираж 300 пр. Зам. № 822.

Видавництво «Аксиома»,
вул. Симона Петлюри (Уральська), 30а, м. Кам'янець-Подільський, 32300.
Тел./факс: (03849) 3-90-06, моб. (067) 381-29-43.
E-mail: aksiomaprint@ukr.net.

Друк ПП «Аксиома».
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1808 від 26.05.2004 р.